

Çatışma odağında Alevi-Sünni ilişkileri ve “öteki” algısı

Haydar Gölbaşı¹
Ahmet Mazlum²

Özet

Günümüz ulus devlet toplumlarının en temel özelliklerinden biri de homojen değil heterojen yapıya sahip oluşlarıdır. Toplumlar, genelde farklı etnik ve mezhepsel özelliklere sahip toplumsal kategorilerden oluşan, belli özelliklerin yüklendiği alanlardır. Toplumların sahip olduğu bu özellik kültürel anlamda bir zenginlik, hoşgörü ve birlikte yaşayabilme kültürünü geliştirirken, diğer bir yandan da potansiyel olarak çatışmayı, kültürel gerilimi de içerebilir. Bir sonuç olarak etnik ve mezhepsel anlamda farklı toplumsal kategorilerin yer aldığı büyük şehirlerimizde bu kentsel gerilimlere zaman zaman tanık olmaktadır. Birlikte yaşayabilme kültürü; demokratik kültürün bir uzantısı, bir sonucudur. Gelişmekte olan ülkemizde, demokrasinin ve demokratik kültürün henüz tam anlamıyla yerleşmediği bilinen sosyolojik bir realitedir. Bu bağlamda, birlikte yaşayabilme kültürünün, toplumsal “öteki”nin varlığını kabul etme, gündelik yaşam pratiği içinde “öteki”nin varlığına tahammül etme kültürünün de yeterince gelişmediği; bu durumun zaman zaman gerilimlere ve çatışmalara dönüştüğü gerçeği tarihin belleğinde tazeliğini korumaktadır. Alevi-Sünni ilişkilerini ve yaşanan çatışmaları bu perspektiften değerlendirmek gerekir. Alevi-Sünni ilişkileri tarihsel süreçte inişli çıkışlı bir seyir izlemektedir. Birlikte yaşayabilme iradesi genel olarak yaşam pratiğine aktarılsa da, Sivas, Maraş ve Çorum’da yaşanan istenmeyen olaylar, bu pratiğin çatışma potansiyelini içinde taşıyan sürecin tarihsel göstergesidir.

Anahtar Kelimeler: Alevilik; Sünnilik; Çatışma; Kentleşme; Öteki

¹ Öğretim. Görevlisi., Cumhuriyet Üniversitesi. Cumhuriyet Meslek Yüksek Okulu, hgolbasi@cumhuriyet.edu.tr, Tel: 346-2191010-2283, 532-3637335

² Arş. Gör., Cumhuriyet Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü, mazlum@cumhuriyet.edu.tr, Tel: 346-2191010-2154, 505-6312525

Alevi-Sunni relationship focused on conflict and the percept of the other

Abstract

One of the most basic features of today's societies is that they are formed as heterogenic structures, not homogeneous. Societies are areas in which certain features that consist of social categories that have generally different ethnic and cult features are loaded.

This feature of societies, as a wealth in cultural meaning, is enhancing the culture of tolerance and cohabitation; on the other hand, it may also include potential conflict and cultural tension as well. As a result, in our big cities where different social categories in ethnic and sectarian meaning are placed in, those urban stresses are witnessed from time to time. The cohabitation culture is an extension and result of the democratic culture. In our developing country, it is a well-known sociological reality that the democracy and the culture of democracy have not fully placed in yet. In this context, the reality of being unable to develop the cohabitation culture, acceptance of the entity of socially "other" and the culture of bearing the entity of socially "other" in the practice of daily life sufficiently and the conversion of this situation to conflicts and tensions from time to time remains its freshness in the memories. The relations between Alevism and Sunnite and the conflicts should be evaluated from this perspective. The relations between Alevism and Sunnite have followed a rolling course in the historical process. Although the behest of cohabitation has been transferred in general life practice, the unwanted events which were experienced in Sivas, Maraş and Çorum are the historical indicatives of this process that carries potential conflict of this practice.

Key words: Alevism; Sunnite; Conflict; Urbanism; The Other

I. ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Konu: Alevi-Sünni ilişkilerindeki farklılaşma, çatışma ve öteki algısı.

Amaç: Alevi-Sünni ilişkilerindeki algılama biçimini, bu algılamayı etkileyen etmenleri saptamak, farklılaşma ve çatışmanın nedenlerini belirlemek ve bu tarihsel-toplumsal sorunun giderilmesine katkı sağlamak.

Yöntem: Bilimsel yönteme uygun hareket edilerek çalışma teorik ve uygulamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, Bartos ve Wehr'in "çatışma teorisi" ve bu teorinin ana çerçevesini oluşturan "adaletsizlik, güç, mutlak mahrumiyet ve uyuşmaz amaçlar" kavramları temel referans alınarak hipotezler oluşturulmuştur.

Uygulama aşamasında odak grup görüşmesi tekniği kullanılmıştır. Görüşmecilere toplam 8 soru yöneltilmiştir. Çalışma kapsamında toplam 8 kişi ile odak grup görüşmesi yapılmış, görüşmecilerin 4'ü Alevi, 4'ü Sünni kökenlidir.

Kapsam: Görüşme yapılan kişiler Sivas ilinde yaşayan Alevi ve Sünni'ler arasından seçilmiştir.

Temel Hipotez:

1-Toplum, çatışmalardan arınmış bir alan değildir. Toplumsal çatışmalar, türü ve niteliği farklı olmakla birlikte her yerde vardır.

2-Toplumu oluşturan farklı karakteristeki öğelerin göreceli bir çatışma ve değişen denge dinamiği vardır. Buradan hareketle Türkiye'de Alevi-Sünni ilişkilerinde zaman zaman çatışma durumuna rastlanmaktadır.

3-Alevi-Sünni ilişkilerindeki çatışmanın temelinde 'öteki algısı', 'çakar çatışması' ve 'empati' eksikliği yer almaktadır.

II. KAVRAMSAL ve KURAMSAL AÇIKLAMALAR

1-ÇATIŞMA: SOSYOLOJİK ANLAMI

Sosyoloji terminolojisinde toplum ve toplumsal değişme ile ilgili açıklamalarda kullanılan önemli kavramlardan biri de çatışma kavramıdır. Yapısal-İşlevselci teoriyi benimseyen sosyologlar toplumu birbirleriyle uyumlu parçaların bir bütünü olarak görürler. Bu teorinin duayeni olan Parsons, toplumsal yapıyı birbirinin içine girmiş ve birbirinden bağımsız parçaların oluşturduğu bir sistem olarak formüle eder. Parsons'a göre toplumsal sistem bir dengeye veya istikrara ulaşma eğilimindedir, yani düzen sistemin normudur. Herhangi bir düzensizlik ya da normdan bir sapma olduğunda, sistem kendini ayarlar ve

normal konumuna dönmeye çalışır (Poloma 1993:150-151). Toplum, üyeleri arasındaki değerlerin uyumuna dayanır. Toplumun en önemli işlevi bütünleşmedir (Kızılcelik 2002:109).

Çatışmacı sosyologlar ise toplumda ahenkli bir denge durumundan çok, sürekli çatışmanın var olduğunu ileri sürerler.

Çatışma teorisi temelde Marx ve George Simmel'in düşünceleri üzerine kuruludur. Marx, toplumsal sistemlerdeki değişimin asıl kaynağının çatışma olduğuna vurgu yaparken, Simmel, çatışmanın toplumda var olduğunu ve toplum için kaçınılmaz olduğuna vurgu yapmıştır. Çatışma teorisinin temel terminolojisi çıkar, çelişki, baskı, zıtlık, güç ve otorite, zorlama, mücadele, çatışma ve değişme kavramları üzerine kuruludur (Kızılcelik 2002:112).

Buradan hareketle çatışmayı tanımlayacak olursak, "toplumdaki birey ve grupların bilinçli olarak birbirlerinin amaçlarını engellemeye, çıkarlarının gerçekleşmesini önlemeye yönelik çalışmalarına denir" (Kızılcelik-Erjem 1996:110). Yine bir başka tanıma göre çatışma, "aktörlerin uyumsuz amaçlarını veya düşmanlıklarını ifade etmek için birbirlerine karşı çatışma davranışının kullanıldığı bir durum" (Bartos ve Wehr 2002:13) olarak tanımlanır.

Bartos ve Wehr'e (2002:9) göre çatışma altı temel nedenden kaynaklanır. Bunlar: 1- Taraflar uyuşmayan hedeflere sahip olduklarını düşünürler, 2-Her biri yüksek dayanışmayı başarabilirler, 3-Çatışma için organize olabilirler, 4-Çatışma kaynaklarını harekete geçirebilirler, 5-Karşıtlarına düşmanca davranabilir, 6-Yeterli materyal kaynağına sahip olabilirler.

Çatışma teorisine göre insanlar farklı istek ve çıkarlara sahiptirler. Her insanın çıkar ve istekleri diğer insanların istek ve çıkarlarıyla çelişir. Bundan dolayı insanlar arasında sürekli bir çatışma ve gerilim durumu vardır. Ancak çatışma, toplumsal yapıya bir dinamizm kazandırır ve toplumun amaçlarını yerine getirmesine, toplumsal uyumun artmasına ve gelişmeye katkı sağlar (Kızılcelik 2002:112-113).

Çatışma teorisinin önemli isimlerinden Dahrendorf'a göre, her toplum her anda toplumsal çatışmaya sahnedir, toplumsal çatışma her yerde vardır ve her toplum bazı üyelerinin diğerleri üzerindeki zorlamalarına dayanır (Kongar 1993:193). Dahrendorf'un çatışma kuramının en önemli yanının 'çatışmanın düzenlenebilirliği' düşüncesini içermesidir. Çünkü, çatışmayı mülkiyet değil, otorite etmenine göre ele almaktadır. "Çatışma ile karakterize edilen her yapıda otoriteyi paylaşanlarla buna tabi olanlar arasında bir gerilim mevcuttur" (Poloma 1993:119).

Özetle, problemi gerek grup dinamiği gerekse toplumsal yapının temel işleyişi açısından ele aldığımızda, grup ya da toplumu oluşturan farklı karakteristikteki ögelerin görece bir çatışma ve değişen denge dinamiklerine sahip oldukları söylenebilir.

2- ALEVİLİK OLGUSU NEDİR?

Alevi-Sünni çatışmasının/farklılaşmasının çatışma kuramı ekseninde tartışılabilmesi için Alevilik ve Sünnilik kavramlarının ve tarihsel arka planın kısaca bilinmesinde yarar vardır. Araştırmacılar, Alevilik ve tarihi gelişimi hakkında farklı değerlendirmeler yapmaktadır.

Ocak'a (1996:210-211) göre, "Alevilik ve Bektaşiliği doğuran Türk Heterodoksisi, gerçekten de Orta Asya'daki eski Türk inançlarıyla başladı. Şamanizm ve Budizm ile mistik bir niteliğe büründü. Zerdüştlük ve Maniheizm ile beslendi. Yesevilik ile İslâmın ve İslâm sufiliğinin damgasını yedi. Buna Horasan Melametiliğinin kalenderane tavrı eklendi. Böylece Anadolu'ya gelindi. Neo-Platonizm'in, eski pagan ve Hıristiyanlık dönemi yerel kültürlerinin belli unsurlarıyla tanıştı. 15. yüzyılda İran Hurufiliğinin, 16.yüzyıl başında, Safevi Şiiliğinin motifleriyle bildiğimiz çehresini kazandı". Yukarıdaki görüşe paralel bir Alevilik anlayışını da Aydın ileri sürmektedir. Aydın'a (2005:127) göre, Aleviliğin özgün değerleri İslâmın içinde değil, Orta Asya'dan, Mezopotamya'dan gelip, Anadolu'da var olan diğer kültürlerle kaynaşarak oluşmuştur. Asırlarca İslâmın kuşatması altında kaldığından dolayı kimi sembolik ve biçimsel öğeleri almıştır. Bunlar Ali, On İki İmam ve Kerbelâ'dır. Buna karşılık kendini belirleyen felsefe ve inanç biçimleri İslâmın dışında oluşmuştur. Vahdet-i vücud, kamil insan, eline beline hakim olma düsturu bunlara örnektir.

Türk boyları farklı zamanlarda Anadolu'ya, Balkanlara göç ettiklerinde bu inanç-kültür sentezlerini de beraberlerinde getirmişlerdir. Kentlere göç etmiş olanlar Anadolu'da yerleşik hayatı tercih ettiler. Türkmenler ise, göçebe hayatlarını sürdürerek, yaylalara ve dağlara yerleşmişlerdir. Konar-göçer olan bu topluluklar yerleşik hayatı seçen ve Selçuklu devletini kuran Oğuz Türkleri ile farklılıklarını inanç boyutunda da gösterdiler... Oğuz-Selçuklu yönetimi Ortodoks nitelikte Sünni İslâmı benimserken, Türkmenler, heterodoks nitelikte bir İslâmı (Alevilik) yaşattılar. Anayurtlarındaki kamları/şamanları şimdi 'dede' olmuştu. Dede Korkut'u kendi içinden çıkararak bu kültür, ocak, ateş, su, ağaç kültürleriyle, Ayin-i Cem törenleriyle, düşkünlük hukuk kurumuyla, musahiplik dayanışmasıyla, kendi kendine yeterli olmaya çalışmıştır. Anadolu Aleviliği bu nedenle esas olarak Türkmen Aleviliğidir (Bal 1997:75). Eyüboğlu, Aleviliğin bir inanç sisteminden çok bir yaşam biçimi

olduğuna vurgu yapmaktadır. O'na göre "Halife Ali'nin adına dayanan, Ali'yi tutan, Ali'nin yolundan giden, Ali'ye bağlanan vb. gibi türlü anlama gelen Alevi ya da Alevilik, daha sonraları bir inanç akımı niteliğini kazanmış, belli bir topluluğun görüşlerini dile getiren özel bir kavram olarak anlaşılmıştır. Bugün Alevilik denilince anlaşılması gereken aslında inançtan çok bir yaşama kuralı, yaşayış biçimidir. Bu yaşayış biçimi Sünni denen ve Peygamberin sözlerinde, davranışlarında, huylarında ifadesini bulan, inanç düzeneğine, davranış kurallarına karşıdır" (Eyuboğlu 1989:23).

Anadolu Aleviliği ve Bektaşilik konusundaki çalışmalarıyla dünyaca tanınan ünlü Türkolog İrene Melikoff, Alevi deyimini yerine Kızılbaş deyimini kullanmayı yeğlemektedir. "Kızılbaş adının, Şeyh Haydar (1460-1468) zamanında büyük bölümünü Azerbaycan ve Doğu Anadolu Türkmen boylarının oluşturduğu, taraftarlarının adlandırılması için kullanıldığını belirtmektedir. Ve onun kısa yaşamı sırasında, Safevi tarikatı dini siyasi bir güce; taraftarları, amaçlı düzenli gazilere dönüştü. Bunlar ayrıca kırmızı serpuşları Tac-ı Haydari adı verilen on iki dilimli kızıl bökrleri dolayısıyla Kızılbaş diye anıldılar" (Melikoff, 1998:211).

Noyan'a (1995:17) göre, Anadolu Aleviliği, sadece eski batın'î inanışların sürüp gitmesi olmayıp Hacı Bektaş Veli vasıtasıyla Yesevi, Kalenderi, Hayderi, Ahi'lik gibi Türk tasavvuf kurumları ile Vahdet-i vücud, vücud birliği inanışı yanında eski Türk geleneklerinin de karışımından meydana gelmiştir. Türk geleneği, Türk halk şiiri, Türk halk sazı ile yaşayan bir mümin Müslüman topluluğudur.

Fırat (1961:22)'a göre, "miladın 11. yüzyılında aslında Şia ve Caferi mezhebi kanalından Türkistan'a sızan Aleviliğin, tasavvuf ve vahdet-i vücud esasından doğmuş, Türk bilginleri buna atalarının eski dinleri Şamanilikten bazı kaideler karıştırarak, Horasan, Nişabur ve Türkistan'daki aşiretler arasında yaymışlardır".

Alevilik konusunda farklı tanımlamalar ve yaklaşımlar söz konusu olabilirken, Sünnilik tanımlaması konusunda ortak bir yaklaşım ve tanımdan söz edilebilir.

Eyuboğlu'na (1989:29) göre, Sünnilik "Arapça'da iyi huy, izlemek, güzel ahlak, iyi, güzel davranış vb. anlamlarına gelen Sünnet'ten türemiştir. Bir din kavramı olarak Peygamberin bütün yaptıklarını yapmak, söylediklerini yerine getirmek, davranışlarını, eylemlerini örnek almak demektir".

Sonuç olarak, yukarıda çıkış noktası ve özellikleri tanımlanmaya çalışılan Aleviliğin, dünyayı algılama, yorumlama ve dini ritüellerinin diğer inanç sistemlerinden farklı olması

gibi nedenler ve bunun yanı sıra farklı toplumsal, ekonomik ve siyasal faktörlerinde etkisi ile toplumsal çatışmanın konusu olabilmektedir.

III-ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE TARTIŞMA

Bu çalışmada odak grup görüşmesi tekniğinden yararlanılmıştır. Görüştüğümüz kişiler Alevi-Sünni çatışmasına sahne olmuş bir şehirde yaşıyor olmanın zorlukları ve konunun hassasiyeti nedeniyle yeterince rahat davranamadıkları gibi isimlerinin de belirtilmesini istememektedirler. Görüşmeler yaklaşık 6 saat sürdü. Görüşmede kişilere literatüre uygun olarak, adaletsizlik, güç, mutlak mahrumiyet ve uyuşmaz amaçlar noktasında Alevi-Sünni farklılaşması ve çatışmasına ilişkin sorular, çatışmanın nedenlerini ortaya koyabilecek biçimde yöneltildi.

Görüşülen Kişilerin Özellikleri

A.E. 68 yaşındadır. İlkokul mezunudur. Emeklidir. Sünni'dir.

E.B. 66 yaşındadır. İlkokul mezunudur. Emekli işçidir. Alevi'dir.

S.T. 53 yaşındadır. Üniversite mezunu olup, özel sektörde yönetici konumundadır. Sünni'dir.

M.T. 49 yaşındadır. Yüksekokul mezunu olup, serbest meslek mensubudur. Alevi'dir.

Z.A. 46 yaşındadır. Öğretmendir. Alevi-Sünni farklılığının görece farklı olduğu ya da yaşandığı Marmara bölgesinden olması nedeni ile tercih edilmiştir. Sünni'dir.

N.Ş. 44 yaşındadır. Esnaftır. Sünni'dir.

K.M. 41 yaşındadır. Lise mezunudur. Memurdur. Alevi'dir.

A.B. 38 yaşındadır. Memurdur. Alevi'dir. Eşi Sünni'dir.

İlk önce her iki kesimdeki kişilere birbirlerinin inançlarını tanıma derecelerini öğrenmek amacı ile 1. soru olarak **“Alevilik- Sünnilik nedir, bu kavramlar hakkında neler biliyorsunuz?”** sorusu yöneltilmiştir. Alınan yanıtların hemen hemen tümünde dinsel ibadet farklılıklarının öne çıktığı ve bunlar üzerinden Alevilik-Sünnilikle ilgili açıklamalar görülmüştür.

Özellikle yaşlı görüşmecilerde inanç farklılığına yapılan vurgu daha belirgindir. Örneğin, A.E. Alevilerin namaz kılmayan, oruç tutmayan, hacca gitmeyen bir inanç biçimine sahip olduklarını söylemiştir. “Alevi arkadaşları namaz kılmayan, bizim gibi oruç tutmayan

insanlar olarak tanır bilirim. Onlar muharrem orucu tutarlar. Hacca gidenini de görmedim, duymadım bugüne kadar. Başka bir özelliklerini bilmem” şeklinde olayı inanç sistemi ve ibadet ritüelleri perspektifinden değerlendirmiştir.

S.T.:

“Alevilik ve Sünnilik aslında hem farklı dünya görüşlerine dayanan kültürel yapılarıdır, hem de inanç anlamında benzer ve benzemez öğeleri içeren inanç sistemleridir. İnanç açısından en önemli farklılık Alevilerin Hz. Ali’yi öne çıkarmaları, ibadet konusunda ise namaz kılmayıp, oruç tutmamalarıdır. Dolayısıyla Aleviler ibadet konusunda Sünnilerden tamamen farklıdır. Yine okuduğum ve gördüğüm kadarıyla Alevilik aynı zamanda kültürel bir sistemdir”

Aynı soruyu diğerlerine yönelttiğimizde;

E.B.:

“Sünniler namaz kılarlar, ramazan orucu tutarlar, mali şartlarını zorlama pahasına hacca gitmeye çalışırlar. Aramızdaki en büyük fark budur. Mesela kurbanı biz de keseriz. Biz muharrem orucu tutarız...”

Z.A.:

“...ilkelerdeki farklılık elbette görülen farklılıklardır. Dinsel ritüellere karşı ilgilerde, uygulamalarda farklılıklar vardır.

K.M.:

“Alevilik ve Sünnilik birbirine benzeyen yönleri çok az, ayrılan yanları ise oldukça fazla olan inançlardır. Çünkü Aleviler dini inançlarını daha çok Türklerin İslamiyeti kabulünden önceki devirlerde girdikleri dinler, yani eski Türk Şaman gelenekleri, Maniheizm, Budizm v.b gibi inançların etkisiyle daha çok Türk gelenekleri ve inançlarını devam ettirirken, Sünni kesim ise daha çok Arap geleneğine dayalı bir İslam anlayışını yerine getirmektedir”.

M.T.:

“Namaz, oruç, hac... En önemli fark buradadır. Sünniler bizden farklı olarak camiye gider, namaz kılarlar, ramazan orucunu tutarlar. Haccın yerine getirilmesi için çalışırlar”.

N.Ş. ve A.B.’de hemen hemen benzer şeyleri söylemişlerdir. Dolayısıyla birbirlerini dinsel tutum ve ibadet etme biçimleri farklılıkları temelinde tanımakta ya da tanımlamaktadırlar. Ancak, bu farklılıkları ifade ederlerken hiçbiri bir rahatsızlık duygusu göstermemiştir. Örneğin “sizin benimsediğiniz ibadet biçimlerini benimsemelerini ister miydiniz?” sorumuza hiçbiri ‘isterdik’ biçiminde bir yanıt vermemiştir. Bu soruya “kendileri

bilir, beni ilgilendirmez, her koyun kendi bacağından asılır, herkes inancında serbesttir”, gibi cevaplar verilmiştir.

2. soru olarak **“kendi inanç sistemlerinin diğerinden daha üstün olduğuna inanıp inanmadıkları”** sorusunu yöneltmemiz üzerine görüşmecilerden yine benzer yanıtlar aldık.

A.E.:

“Alevi arkadaşlar da aynı Allah’a, aynı peygambere inanıyorlar. Sünnilik, Alevilikten daha iyidir, daha üstündür denilemez. İş oraya kalırsa başka mezhepler de var. Tamamını tartışmak lazım o zaman”.

E.B.:

“Aynı dinin mensupları değil miyiz? Tarikatlar için eski devirlerin partileri gibidir derler. Eğer biri üstün olsaydı, birinin üstünlüğünü herkes kabul etseydi, neden diğerleri çıksın. Neticede farklı yollar değil mi bunlar? Bunların hepsinin amacı Allah’la kul arasındaki ilişkileri tanzim etmek değil midir? Kimimiz bu yolla, kimimiz öteki yolla gideriz... Ama hepimiz Allah’a daha yakın olmaya çalışırız. Bu yol daha düzdür, bu yol daha kestirmedir demek gibi bir imkânımız var mı?

Z.A.:

“Tüm dinler, tüm mezhepler eninde sonunda iyiliği önerirler. Benim inanç sistemim benimsendiğinde daha iyi insan olunur deme şansı olamaz hiç kimsenin”.

Diğer görüşmeciler de inanç sistemlerinin birbirinden üstünlüğü gibi bir düşüncede olmadıklarını söylediler. M.T farklı olarak “İslâmiyet’in son din olması, Hz. Muhammed’in son peygamber olması nedeni ile İslâmiyet’in diğer dinlerle karşılaştırılması söz konusu olsa bir şeyler söylenebilirdi diyelim. Ama milyarlarca insan neden diğer dinlere mensup o zaman. Yani dinler arasında bile daha iyidir, daha üstündür demenin anlamı yok iken mezhepler arasında mı bu tartışılacak. Hani ne derler ‘herkesin dini kendine...’ ”dedi.

Buraya kadar, yani Alevilerin Sünniliği, Sünnilerin Aleviliği tanıma ve tanımlama, mensuplarını tanıma tanımlama boyutunda bir çatışma potansiyeli yoktur. Farklılığı kabullenme ve anlayışla karşılama görülmüştür. En azından bizim görüştüğümüz kişiler kendisi dışındaki inanç sistemini kötüleme düşüncesi içinde değildir. “Öteki” algısı sadece ibadet ritüellerine yöneliktir.

Görüştüğümüz kişilere 3. soru olarak **“değiştirmek mümkün olsa idi benimsediğiniz inanç sistemini, anlayışını değiştirmeyi düşünür müydünüz?”** diye sorduğumuzda, tümü bugüne kadar böyle bir şeyi hiç düşünmediklerini söylediler. “Böyle gelmiş böyle gider. Böyle doğmuşuz işte... Ne fark eder ki... Hiç de önemli değil vb. gibi” yanıtlar verdiler.

Esasen görüştüğümüz kişilerin toplumsal kökenleri, sınıfsal konumları, mesleki konumları ve eğitim düzeyleri açısından farklılıklarını öne çıkarma, çatışma noktasına götürmeye yatkın olmadıklarını da belirtmemiz gerekir. Böyle bir eğilimi hiçbirinde gözlemlemedik.

Görüşmecilerin toplumun genel yapısı ile bütünleşmiş, eğitim, ekonomik, sosyal özellikler taşıdıkları görülmektedir. Burada dikkati çeken nokta görüşme yapılan kişilerin bireysel olarak ihtiyaçlar hiyerarşisi içinde, ihtiyaçlarını giderme noktasında sıkıntısı olan kişiler olmayışlarıdır.

Bu açıklamalara çatışma teorisi bağlamında bakacak olursak, “en yaygın içsel çatışma tipi haksız bir biçimde izlenen eşitsizlikler çerçevesinde gelişir. Bu durum en çok ekonomik, kültürel, ırksal baskının yoğun olduğu ve birbirini etkilediği durumları” (Bartos ve Wehr, 2002:50) kapsadığını görürüz.

Görüştüğümüz kişilerin mesleki durumu, eğitim durumu yukarıdaki çatışma unsurlarından uzak bir durumdadır. Daha önce belirttiğimiz gibi görüşülen kişiler diğer kişilerin, gruplarının inanç sistemlerini aşağılamak, kötülemek biçiminde bir düşünce ya da tutum sergilememişlerdir. Bir baskı durumunu yansıtmamışlardır.

Görüştüğümüz kişilere 4. soru olarak **“bugüne değin bir ayrımcılığa muhatap olup olmadıklarını”** sorduk. Alevi olan E.B. ile A.B. çalışma hayatlarında dönem dönem ayrımcılığı ve dışlanmayı yaşadıklarını ifade ettiler.

Emekli işçi olan E.B. 1970’lerde işe girmiştir. İş yerinde Alevi olması nedeniyle zaman zaman sıkıntılar yaşadığını ifade etmiştir. “Elbette daha düne kadar Alevi olduğumuzu bile saklamakta idik. Alevi, Kızılbaş kelimeleri hakaret kelimeleri olarak neden kullanılsın bir dışlama yok ise”. E.B. özellikle ramazan ayında oruç tutmadığı için kendisine kötü gözle baktıklarını, hatta baskı gördüğünü söylemiştir.

K.M.:

“Büromun olduğu işhanında ramazan orucu nedeniyle toplumsal baskıya ve dışlanmaya maruz kaldım. Bu baskı açıktan ve sözlü olarak değil, tutum ve davranışlarla, arkadaşlık kurmama biçiminde gösterildi”.

Memur olan A.B. de benzer bir yakınma ile ramazan ayında oruç tutmadığı için işyerinde yemek yemede ve sigara içmede sıkıntılar yaşadığını, hem Alevi olduğu için, hem de siyasi görüşü nedeniyle, tayin terfi gibi sorunlarla karşılaştığını söylemiştir.

Sünni kökenli olan S.T. ise Ramazan orucu nedeniyle çalıştığı kurumda böyle bir ayrımcılık ve dışlamaya tanık olmadığını, kendisinin de böyle bir davranışı onaylamadığını, herkesin inancının kendisini bağladığını dile getirmiştir.

Görüştiğimiz kişilere 5. soru olarak **“ciddi ayrışma durumu denilebilecek olan diğer mezhep mensupları ile evlilik durumlarını”** sorduk. Görüştiğimiz kişilerin beşi kendileri ile aynı mezhepten kişilerle evli olduklarını belirttiler. E.B. ile A.E.’nin ve M.T.’nin dışındakiler eş seçimini yaparken özellikle kendi mezheplerinden olsun gibi bir düşünceleri olmadığını, mezhep özelliklerinin rastlantı olduğunu belirttiler. A.B.’nin ise eşi Sünni’dir.

Evlilik ile ilgili anlatılan iki örnek olayı önemli bulduğumuz için aktarmak ve değerlendirmek istiyoruz:

Z.A. tanıdığı iki arkadaşının evlenme öncesinde mezhep farklılığı nedeni ile ailelerinin karşı çıkışlarına bizzat tanık olduğunu söyledi. “Erkeğin yaşlı ve okur-yazar olmayan anne babasını karşı çıkmamaları için ben ikna etmeye çalıştım. Ciddi direnç gösterdiler. Hatta çevrelerinde yurt dışına gidip de Hıristiyan’la evlenene rastlamadınız mı(?), eminim vardır, görmüşsünüzdür. Alman’la Fransız’la yani Hıristiyanlarla evlenenler var sizin oğlunuzun evleneceği kız Hıristiyan da değil ya, ne varmış Alevi olmasında dediğimde, Alevi önce Hıristiyan olmalı, sonra Müslüman olmalı dediğinde farklılığın boyutunu ve direnci görmüştüm. İki arkadaşıyla bu konuyu konuşurken kız da, benim eniştem de adam mı kalmadı da bir yezitle evleniyorsun demişti. Eniştesinin üniversite mezunu olduğunu öğrenince daha da şaşırmıştım. Ancak bu arkadaşlarım yine de evlendiler”.

Ülkemizde gerek toplumsal, gerekse ekonomik gerekçelerle içten evliliğin (endogami), akraba evliliğinin çok ciddi bir biçimde yaygın olduğu göz önüne alındığında bu durum yine de anlaşılabilir. Ancak mezhepsel farklılıkların önemsendiğini belirtmekte yarar var.

Diğer örnek olayı ise N.Ş. anlattı:

“Benim teyzem Alevi’den ne kız alırım ne kız veririm derdi. Fakat gel gör ki bir gelini ve bir damadı Alevi kökenli, gelini doktor, damadı esnaf. Yani ekonomik durumları çok iyi, statüleri, saygınlıkları, yüksek olunca teyzem o sözünü unuttu.”

Görüldüğü gibi, mesleki konum, gelir düzeyi, maddi refah gibi değişkenler bireylerin ‘öteki’ algısını pozitif yönde etkileyebilmekte ve farklılıkların tolere edilmesini sağlayabilmektedir. Dolayısıyla mezhepsel farklılığın belirleyiciliği diğer toplumsal değişkenlerin belirleyiciliği yanında, değişkenlerin niteliğine göre baskın veya resesif kalabilmektedir.

Evlilik konusunda M.T. “Genel olarak Aleviler bir Sünni ile evlenmeye karşıdır. Özellikle Aleviler kız vermekten yana değildirler. Sünni ile evlilikler, genellikle aileler arasında sıkıntılar yaratmakta hatta boşanmayla sonuçlanmaktadır. Çünkü Sünnilerin yaşam tarzı ile Alevilerin yaşam tarzı farklıdır. Bizim kızlar daha modern giyinir, daha rahat davranırlar. Ancak Sünnilerin büyük bir çoğunluğunda kadınların giyim ve kuşamına karışıldığını, başlarını örtmeleri için baskı yapıldığını biliyoruz. Bizim kızlar bu tür baskılara dayanamazlar. Bu nedenle evlilikler pek sağlıklı olmuyor. Ancak Alevi bir erkek Sünni bir kızla evlendiğinde pek sorun olmuyor. Çünkü kıza onların yaptığı gibi baskı yapılmaz, şiddet uygulanmaz. Mesela bizim yakın bir Alevi köyünde tanıdığım bir aile kızını yurtdışında yaşayan birine verdi. Düğünün ertesi günü erkeğin ailesi gelinin başını örtmesini, tül çorap giymemesini, erkekler geldiğinde içeriden çıkmamasını vb. söylüyorlar. Bunların evliliği çok sarsıntı geçirdi. Tüm bu olumsuz evlilikleri görenler bu tür evliliklere karşı çıkıyorlar” dedi.

Görüşmelerimizde, Alevi-Sünni evliliklerinin son yıllarda özellikle eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik durumu yüksek olanlar arasında arttığını gözlemledik. Bunda da eğitim düzeyinin yükselmesi ile birlikte hayata bakışın değiştiği, bireysel tercihlerin dinsel inanıştan bağımsız hale geldiği, eğitim sürecinde her iki tarafında birbirlerini daha yakından tanıma olanağına sahip oldukları, kaynaşmanın artması ve bazı önyargıların etkisini kaybetmesinin etkili olduğunu söylemek durumundayız.

Görüşülen kişilerle konuşulan bir konu da cem törenleri ile ilgili Alevilere ilişkin söylenti ve yakıştırmalar olmuştur. 6. soru olarak yönelttiğimiz “**Alevilerin cem törenlerine ilişkin söylenti ve yakıştırmalar hakkında ne düşünüyorsunuz?**” sorumuza görüşmecilerin tümü bunların gerçeğe ilgisi olmadığı konusunda emin ve samimi idiler. A.E., “bu tamamen bir terbiyesizliktir, çirkin bir iftiradır, cahilliktir” derken, Z.A.: “kaçmak, gizlenmek durumunda olan Aleviler, cem toplantılarını da özgürce yapamadıkları için tedbiri elden bırakmıyorlardı. Herhangi bir baskın olasılığı karşısında toplandıkları görüntüsünü ortadan kaldırmak için doğal olarak ışıkları (gaz lambaları, çıra v.b. gibi) söndürmeleri gerekir. Bu basit insani bir tedbirdir. Işıkların söndürülmesinin ardından kadınlı erkekli bir toplantı olduğu için atılmış bir iftiradır” dedi.

S.T. ise “Geçmişte iki kesimi birbirine düşürmek için bu tür iftira ve yakıştırmalar özellikle Alevilere yapılmıştır. Ancak zamanla bu tür yakıştırmalar önemini kaybetti. İki kesim birbirini tanıdıkça bu yakıştırma ve iftiralar ortadan kalkmıştır ve günümüzde böyle şeylere itibar edilmemektedir.”

Görüştüğümüz kişilerin hemen hemen tümü de artık böyle bir şeyi kimsenin söylemediğini, kimsenin de öyle bir şeye inanmadığını ifade etmiştir. İnsanlar arasında iletişim arttıkça, empati düzeyi geliştikçe önyargılar da zayıflamakta, 'öteki' algısı olumlanmaktadır.

Osmanlı döneminde devletin Sünni anlayışı benimsemesi ile birlikte Sünni din adamları devletle girdikleri ilişki ve elde ettikleri iktidar mevkilerini kaybetmemek ve devlete yaranmak için Alevilere dönük dışlayıcı söylem ve tutumların öncülüğünü yapmışlardır. Ötekileştirilen gruplar ile ilgili ne kadar abartılı suçlama ve nitelermelerde bulunulursa kendi düşüncesine o kadar fazla bağlılık geliştireceği düşünülür. Grup içi dayanışmanın gücü diğer gruptan ne kadar uzaklaşırsa o kadar artacağı için bu tür söylem ve tutumların gerçekliği, gerçekçiliği sorgulanmaz.

Çatışmanın taraflarının amaçlarındaki uyumsuzluk ve değerlerindeki farklılık, (Bartos ve Wehr 2002:30) hem çatışmanın ortaya çıkışı ile hem de gerçekleşme düzeyi ile ilintili olan başlıca etmenlerdir. Alevilik ve Sünniliğin çatışma konusu olmasının kökeninde egemenlik ve iktidar mücadelesi, yerleşiklik-göçebelik, devletle bütünleşme-dışlanma olgularının etkilerini görürüz. Akyol'a göre, (1999:63) "Osmanlı Türkmen geleneklerine göre kurulduğu halde, devletin ve kent hayatının kurumsallaşması geliştikçe Türkmen hayat tarzından uzaklaşmakta, üstelik Türkmenleri yerleşik hayata geçmeleri ve vergi ödemeleri için zorlamaktadır".

Yani Osmanlı kurumsallaşarak devlet olma sürecini yaşarken yarı göçebe Türkmen toplulukları yerleşikliğe tepki göstermekte, kendi geleneksel yaşam biçimlerini sürdürmek istemektedirler. Dolayısıyla amaçlarda uyumsuzluk vardır. Osmanlı'nın amacı halkının yerleşik hayata geçmesi, yerinin yurdunun belli olması, vergiden asker toplamaya kadar birtakım yükümlülükleri yüklenmesi iken, göçebe Türk topluluklarının amacı kendi ekonomik toplumsal faaliyetlerini konar-göçer biçimde özgürce yapabilmek, yaşayabilmektir. Kuşkusuz Osmanlı yönetiminin amacı aynı zamanda yerleşik hayata geçmiş, yönetimin isteklerini kabul etmiş olan bir halk kesiminin amaçları ile uyum göstermektedir. Yerleşik hayata geçmiş olan halk kesimi de göçerlerin de kendilerinin yükümlülüklerine tabi olmalarını istemek, göç esnasında kendi arazilerine, tarlalarına zarar verilmesinin önlenmesini beklemektedir.

Bu amaçlardaki uyumsuzluk yanında devletleşme ve yerleşiklik sürecini düzenleyen kurallar bütünü de yansıtan değerler söz konusudur. Bu değerler ise, göçebe Türk topluluklarınca Arap kalıplarına dökülmüş bir İslâmiyet anlayışı ve kendi kültürlerine, geleneklerine uymayan ritüeller, ibadet biçimleri ve anlayışlardır.

Nasıl ki bir “karşı güçle karşılaşıldığında ya birleşme ya da çatışma çıkarsa” (Bartos ve Wehr 2002:6) burada da öyle oldu. Karşılaşan güçler, Osmanlı yönetimi, Türk toplulukları (göçebe) yerleşik hayata geçen ve Sünni İslâm’ı kabul eden halk kesimi ve Safevi yönetimidir. Göçebe Türk topluluklarının Osmanlı yönetim gücü ile karşılaşmasından çatışma, Safevi yönetimi yani Şah İsmail ile karşılaşmalarından ise bütünleşme çıktı. Yani Osmanlı tarafından dışlanan göçebe Türkmen Aleviler, Şah İsmail tarafından kucaklandılar. Safevi devletinin kuruluşuna ortak edildiler. Kendi toplumsal ekonomik faaliyetlerine, inanç ve geleneklerine anlayış gösterildi. Akyol (1999:63) bu konuyu şöyle ifade etmektedir: “Osmanlı’nın bu zaafını, Türkmen-Safevi hükümdarı Şah İsmail iyi yakalamıştır. Anadolu’nun yarı göçebe Türkmenlerinde bu dışlanma ve yabancılaşma duygusu derinleşirken, İsmail Türkmen mistisizmine (heterodoks sufilik) dayanan, Türkmenlerin Mehdi (mesih) umutlarına seslenen ve onların kurulu düzene tepkilerini işleyen bir “Kızılbaş” hareketi başlatmıştır”.

Özetle 1500’lü yıllarda Sünni Osmanlı yönetimi ve onun yereldeki temsilci güçleri ile Aleviler arasında çatışma olgusu ortaya çıktı, bu durum düşmanlık aşamasına kadar geldi ve çatışma davranışına yani şiddete dönüştü.

Görüşmelerimizin buraya kadarki aşamasında sorduğumuz sorularla çatışma olgusunun halk arasındaki gündelik ilişkiler düzeyini irdelemeye çalıştığımız söylenebilir. Görüştüğümüz kişilere 7. soru olarak **“mezhep farklılığı nedeniyle bir dışlanma durumu ile karşılaşmış karşılaşmadıklarını”** sorduk.

M.T.:

“Çok bilinen bir şey belki ama özellikle ilköğretim sonrası geldiğimiz kasaba ortaokul ve liselerde Alevi olduğumuzu gizlememiz söylenirdi ailemiz tarafından. Ya da Alevi ve Sünnilerin karışık oturduğu köyler var ise köydeki ilköğretimde bile dışlanmışlık hissediyorduk. Bu da, üzümlere söylemeliyim ki, özellikle din derslerinde ortaya çıkıyordu. Sünni anlayışının ve ibadet biçimlerinin işlendiği din derslerinde ister istemez bu durum yaşanıyor. Birçok din dersi öğretmeninin Alevi inancını ve Alevileri hakarete varan kelimelerle adlandırdığını gören, yaşayan, bu kelimelere muhatap olan bir çok tanıdığımız, yakınımız var” dedi.

K.M.:

“Doğru. Bizim çocukluğumuzda, gençliğimizde durum gerçekten kötü idi. Cahilleri anladım da öğretmenlerin hele de din dersi öğretmenlerinin ayrımcılığını anlamak çok zor. Onlara Aleviliğin de bir inanç olduğu öğretilmez mi ki?” dedi.

Z.A.:

“Gerçekten sıkıcı bir durum. Benim çocukluğumda -ki 1960’lı yılların sonudur-bir köyde bitişik iki lojmanda iki orman memuru ailesi kalıyorduk. 5 – 6 yıl birlikte oturduk. İlkokul son sınıfa kadardır o yıllar benim için. Ve ben komşularımızın Alevi olduklarına dair bir kez bile tek bir sözcük duymadım, annemden ve babamdan. Hatta çok sonraları ikisine de sormuştum, siz İsmail ağabeylerin Alevi olduğunu biliyor muydunuz? diye onlarda çok sonraları öğrendiklerini söylemişlerdi. Sonradan olayları daha iyi algıladığımda düşündüm ki, komşularımız Alevi olduğunu gizlemişlerdir. Hatta benim annemin dayısının kızını bizim evimize gelip giderken tanıyan komşumuz kendi erkek kardeşine istedi. Ancak evlilik gerçekleşmemişti. Alevi-Sünni farklılığını öğrendikten ve çatışmaları gördükten ve yaşadktan sonra, bu olayı anımsamış ve çok şaşırılmışım. Demek ki evlilik komşularımızın Alevi olması dolayısıyla gerçekleşmemişti. Demem o ki bizim oralarda böyle bir şeye tanık olmuşum” dedi.

Uluslaşma ve laikleşme sürecinin sosyolojik olarak yurttaş yaratma ekseninde gerçekleşmesinin ekonomik toplumsal gelişme ile yakın ilişkisi olduğu açıktır. Mezhep farklılığının, çatışmanın uç noktalarda olduğu ve ne yazık ki üzücü olayların yaşandığı Sivas’ın girişindeki ‘tak’lardan birinde Atatürk’ün bir özlü sözü vardı. “Nereye gitsem halk benden iki şey istedi. Okul ve yol” Dolayısıyla yollarla ulusal pazarın oluşması, insanların pazar ilişkileri çerçevesinde iletişimde bulunmaları ve eğitim yolu ile de uluslaşma bilincinin verilmesinin önemi açıktır. Ancak yukarıda anlatılanlardaki üzücü ironiye de dikkat etmek gerekir. Bu ironi eğitimin uluslaşma bilinci yani kaynaşma/bütünleşme sürecini hızlandırması beklenirken, bazı öğretmenlerin dışlayıcı ve aşağılayıcı tutum ve davranış içine girmesi bu sürece olumsuz etkide bulunmakta, farklılaşmayı güçlendirmektedir.

Çatışmanın ihtiyaçların giderilmesi ile daha doğrusu yukarıda da ifade edildiği gibi kıt kaynaklarla da yakın ilgisi var. Her birey, her grup birincil ihtiyaçlardan, kültürel ihtiyaçlara kadar tüm ihtiyaçlarını gidermek ister ve onun için çalışır. Kaynakların yetersizliği söz konusu olunca belli ihtiyaç kategorilerinin giderilmesi herkes için aynı oranda ya da aynı anda mümkün olmayabilir. Bu durum da bazı bireylerin ya da grupların ihtiyaçlarının giderilmemesine, dolayısıyla huzursuz olmalarına yol açabilir.

7. soru ile ilgili görüştüğümüz diğer kişilerden A.B. “Türkiye’de son yıllarda devletin sağ iktidarlarca yönetiliyor olması, belediyelerin çoğunun da aynı şekilde sağ daha doğrusu deyimi yerinde ise dincilerin eline geçmesi nedeni ile işe girme konusunda Aleviler için sıkıntılı bir durum ortaya çıktı. Elbette birçok üniversite mezunu işsiz, ama Alevi kökenlilerin

bir de böyle bir sıkıntısı var. Bizimkilerin de geçinmek için de olsa tahsilleri var. Tahsilse tahsil... Ama o da yetmeyince... Özel sektör diyeceğim ama şaka bir yana sermaye de nitelik değiştiriyor. Belediyeyi yönetirken beni işe almayan kafa fabrikasına alır mı? Aslında, örneğin dışlanmanın eskilere göre azaldığı söyleniyor, ne bileyim, artık rahatlıkla ben Aleviyim diyebiliyoruz ama işe girme konusunda bir dışlanma çok daha kötü değil mi. Geçenlerde bir gazetede okumuştum Tunceli kökenli bir hakim adayı yazılı sınavda birinci olmuş ancak mülakatta elemişler. Bunu okuyunca düşündüm. Acaba gerçekten mülakat sınavı çok mu zordu yoksa o hakim adayını kazandırmayan zihniyet Alevi olduğu için mi almamıştı ?” yanıtı verdi ve merkezi otorite ile yerel yönetimlerin bireyler arasında eşit davranmadığından yakındı.

Bir diğer görüşmeci E.B. ise, “İnsanın aklına kendiniz iş kurun diyeyi geliyor ama bu da hele böyle küçük şehirlerde pek kolay değil... İnsan geçmişte yaşananları düşündükçe korkuyor. 1978’de olaylarda işyerleri tahrip edilmişti mesela... Hem Sivas’ta, hem Maraş’ta, hem de Çorum’da dikkat çekici bir biçimde iş yerleri işaretlenmiş ve tahrip edilmişti” dedi.

E.B.’nin sözünü ettiği olaylar ve elbette Madımak Oteli ile Gazi Olayları da ne yazık ki 1500’lü yıllardaki gibi potansiyel çatışma durumunun çatışma davranışına dönüştüğü, şiddetin ortaya çıktığı olaylar olarak belleklere kazınmış durumdadır.

Alevi-Sünni ilişkileri bağlamında Cumhuriyet tarihindeki ilk çatışma durumu 1978 yılında Kahramanmaraş’ta yaşanmıştır. Kuşkusuz yaşanan bu çatışma durumunun birçok etmenle ilintisi vardır.

Çatışma literatüründen bilmekteyiz ki, “tırmandırma iki şekilde ortaya çıkar. Birinci tarafın içinde ve karşı tarafın içinde. Birinci güç tek taraflı tırmandırma veya (tırmandırmanın kaldırılması), ikincisi karşılıklı tırmandırma (veya tırmandırmanın kaldırılması)”dır (Bartos ve Wehr 2002:98). Bu tek taraflı tırmandırma Alevi-Sünni çatışmasında yoğun bir şekilde yaşanmıştır. Bir grup Sünni taraf sık sık ‘*Kızılbaşlar camileri bombaladı*’ ya da ‘*dinimize küfrettiler*’ gibi tahrik edici, gerçek dışı iddialar ortaya atarak, çatışmanın tek yönlü olarak tırmandırılmasına ve şiddetin dozunun yükseltilmesine çalışmışlardır ve bir ölçüde amaçlarına ulaşmışlardır.

1980 öncesinde yaşanan çatışma durumlarından önce gerginliğin tırmandırılmasında ya da çatışma olgusu ile ilgili kavramlardan olan “tırmandırma” etmeninin yaşanmasında, yaşatılmasında ABD Büyükelçiliği’nden bir görevlinin varlığı birçok kez dile getirilmiştir. ABD görevlisi, rolünü kitleleri provoke ederek yerine getirmiştir.

Kahramanmaraş olayları ile ilgili şu tasvir yukarıdaki anlatımın adeta pratiğe geçmesidir. “CIA ajanı Peck planlarını soğuk kış günlerine göre yapmış olmalı... Artık emperyalistler kendileri girmiyorlar, açıktan... halkı kendi içerisinde din diye, mezhep diye, yöre diye bölüyorlar, birbirilerine düşman ediyorlar, birbirine kırdırıyorlar” (Eral 1995:71).

Benzer bir başka durum: “Çorum, diğer toplumsal olaylara konu olmuş olan Maraş, Sivas ve Erzincan gibi Alevi ve Sünni vatandaşların iç içe yaşadığı illerimizden birisidir... Olayların çıkartılması mutlaka bazı hesapların gerçekleştirilmesini kolaylaştıracaktır. Bu hesapların peşinde koşanlardan biri de ABD elçiliğinde ikinci kâtip olarak çalışan Peck adlı CIA görevlisiydi. Bu Amerikalı her gittiği yerde olaylar çıkarıyordu. Yalnız, Peck özellikle Alevi ve Sünnilerin birlikte yaşadıkları illeri ziyaret ediyordu (Eral 1995:73) ve Çorum’da “artık Peck’in yazdığı senaryo uygulanabilirdi. Herkesin rolü belli, figüranlar hazır. Sıra kentin tansiyonunun yükseltilmesindeydi ve kentte tansiyon bazı olaylarla yükseltiliyordu” (Eral 1995:77).

Çatışma literatüründe “düşmanlık eksenli tırmandırma önemsiz nedenlerden ortaya çıkabilir” (Bartos,Wehr 2002:102) denildiği gibi Çorum’da “bir yandan da ufak tefek gelişmeler gerginliği arttırmayı sürdürüyordu” (Eral 1995:119).

Tırmandırmalar genellikle üç nedenden kaynaklanabilir. Bu nedenler şöyle sıralanmaktadır (Bartos ve Wehr 2002:103).

a-Çıkarlar

b-Rakibin eylemleri

c-Düşmanlık

Yukarıda aktarıldığı gibi “olayların çıkartılması mutlaka bazı hesapların gerçekleştirilmesini kolaylaştıracaktır. Bu hesapların peşinde koşanlardan biri de ABD elçiliğinde ikinci katip olarak çalışan Peck adlı CIA görevlisiydi” ifadesi, farklı dış güç odaklarının da çıkarlarının gerçekleşmesinin söz konusu olduğunu göstermektedir.

Çıkarlar denildiğinde salt dış güçlerin çıkarları da söz konusu değildir. Örneğin, “Her konuda olduğu gibi para avcıları bu konuda da yollarını bulmuşlardı. Bir Alevi ve bir Sünni, en az iki kişiden oluşan gruplar, terk edilen evlerin sahiplerini bularak çok ucuz fiyatlarla satın alıyorlar, ardından da büyük farklarla satıyorlardı” (Eral 1995:115). Terk edilen evlerin ticaretini yapan iki grubun içindekilerin ‘çıkar’ları ekonomik kazanç elde etmektir. Küçük kentlerin ticaretini geleneksel biçim ve ilişkiler içinde elinde tutan yerli – Sünni esnafın ‘çıkar’ları ise, işine, kazancına ortak olanlardan kurtulmaktır.

Tırmandırmaların ve ardından çatışma davranışının ortaya çıkmasında, yani şiddet ortamında çıkarların etkisini gördüğümüz kişilerden M.T.'nin söyledikleri de ilginç biçimde bu durumu yansıtmaktadır. Daha doğrusu çıkarlar konusunda dikkate alınabilecek görüşlerden biri de M.T.'nin görüşleridir. Çünkü M.T. Sivas'ta yaşananların yakın tanığı, gözlemcisidir.

“Aleviler Cumhuriyet’le birlikte Osmanlı’dan farklı olarak devletle, giderek topluma, ekonomi ile barışık ve kaynaşmış bir biçimde yaşamaya başladılar. Eğitim yolu ile, tarımsal faaliyetleri ile ve örneğin, yurt dışında çalışarak belli bir sermaye birikimine ulaştılar. Sonra ticaret hayatına atılmaya başladılar. Kabul etmek lazım ki, o güne kadar kentlerde ticaret geleneksel olarak daha çok dinci partilerin tabanı olan tutucu esnafların elinde idi. Yine ticari ilişkileri, müşteri ilişkileri de geleneksel idi. Hem yurt dışında, hem eğitim nedeni ile büyük kentlerde daha modern ticareti görmüş olan ve de doğal olarak modern zamanda ticarete atılan yeni esnaflar veya Alevi esnafların ticari ilişkileri de daha modern idi. Ne bileyim ben, hem müşterilerle ilişkilerde daha çekici, tercih edilir bir sıcaklıktan tutun da satılan ürün çeşitliliğine, ödeme kolaylığına kadar müşteriler için daha çekici idi. Bu durum zaten ekonomik potansiyeli, ticari potansiyeli sınırlı olan kentlerde eski, geleneksel ticaret yapan esnafın pastasının küçülmesine neden oldu. Bunun o kesim de bir rahatsızlık yarattığını söylemek doğru olsa gerektir.”

E.B.’nin de sözünü ettiği olaylarda işyerlerinin önce işaretlenip, sonra tahrip edilmesinin altında pekâla kazanca, pastaya ortak çıkıp kazancı pastayı küçültenleri piyasadan kovma, rakiplerinden kurtulma düşüncesi yatıyor olabilir. Öte yandan E.B.’nin dediği gibi geçmişte yaşanan olayların etkisi ile bugün elinde sermayesi olan insanlar hele de herkesin birbirini tanıyabileceği küçük kentlerde esnafılık yapıp, kendi işini kurmaya çekindikleri bilinmektedir.

Benzer bir değerlendirme de şöyledir. “Toplumsallaşmacı, eşitlikçi, yenilikçi bir kimlik... Yeni hayat şehirlerden, eğitimden, ekonomik güçten geçiyordu. Yüksek öğrenim için büyük şehirlere gönderilen gençlerin sayısı hızla artıyordu. Almanya parasıyla köylerden şehre göçenler, işyeri açanlar... Sonuçta yerliyle yeni arasında bir çatışma çıkıyordu ortaya. 1970’lerin ikinci yarısından itibaren ‘yerlilik’ ideolojik boyutta açılım kazanmış, örgütsel şemsiyeler bularak siyasal tavra dönüşmüştü.

Bu aynı zamanda şehirdeki genel yoksullaşmaya, merkezlerden uzaklaşmaya, kopmaya da neden oluyordu... Geleneksel (yerli)-modern (yabancı) ayrımı, Cumhuriyetin ilk yıllarından beri yine yerel ölçekte adeta mezhepsel temele oturmuştu. Azınlık olan Aleviler, ‘yeni’nin temsilcisi, izleyicisi gibi görünmüştü. Bu çoğunluğa, Sünniliğe rağmen azınlığın öne

çıkarılması gibi algılanmış ve söz konusu tepki bir iç muhalefet – direnç yaratmıştı” (Coşkun 1995:302).

Günümüz koşullarında Alevi-Sünni çatışmasının temelinde hem Alevilerin Sünniler tarafından horlanması, hem de kentsel mekânlardaki çıkar uyumsuzluğudur. Çünkü Alevilik, Sünni İslam tarafından sürekli olarak horlanan, dışlanan ya da aşağılanan heterodoks gruplar olarak değerlendirildiği için tarihsel süreç içerisinde sürekli olarak ayrışmanın bir nedeni olarak görülmüştür. Kentleşme süreci mekânsal yakınlığı artırdığı için ayrışma neden olan dinsel yapının yeniden ve daha belirgin olarak bir şekilde üretilmesine devam etmiştir. Bir çevre hareketi olarak gelişen Alevilik, geleneksel yapıda ticari faaliyetlerden uzak kalmış, ticaretle uğraşanları ise Sünnilerin bu alandaki hegemonyasını kabul etmişlerdir. Ancak zamanla ticaret ve esnaflığın zenginlik yaratan bir ekonomik faaliyet olması Alevi benliğinin yeni ortam içinde canlanması beklentisi (Mardin 1982:136-137) günümüzde kentleşme süreci ile birlikte gerçekleşmeye başlamıştır.

Aleviler böylece ilk kez, Sünni Müslüman nüfusun elinde bulunan iş alanlarına ortak olmaya, kentsel ekonomik faaliyetlere katılmak yoluyla kent ve kasabaların geleneksel mahalli tabakalaşma sisteminde gedikler açarak, mevcut hiyerarşik sistemi alt üst etmeye, kurulu düzeni zorlamaya ve dolayısıyla Sünnilerce bir tehdit ögesi olarak algılanmaya başlamışlardır (Vergin 2000:83).

Alevilerin, ekonomik alana girmeye başlaması ve kendi tabanlarını kendilerine çekmeleri nedeniyle Sünnilerin Alevilere yönelik önyargılarını, düşmanlık imajına dönüştürerek bir çatışma ortamının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Eskiden aynı bölgede yaşayan bu iki kesim arasında fazla bir sorun yaşanmazken, kırdan kente göç ile birlikte ilişki sıklığının artması sorunların gün yüzüne çıkmasına yol açmıştır. Kentleşme ile birlikte iki kesim büyük bir ekonomik rekabete girmiştir. Örneğin Sivas, Elazığ, Malatya, Kahramanmaraş ve Çorum gibi küçük kentlerde yerli Sünni nüfus, özellikle de geleneksel orta ve alt sınıflar geçim kaynaklarının artan nüfus tarafından tehdit edildiğini hissetmeye başlamışlardır. Anılan bu kentler, sonuçta Alevi ve Sünni mahallelere bölündü. Her ne kadar büyük nüfus gruplarına sahip büyük şehirlerde çatışmalar sınırlı kalsa da (Bruinessen 2001:49) son yıllarda ki yoğun göç dalgaları kentsel ortamdaki varoşların Alevi ve Sünni mahalleleri olarak kurulmasına yol açarken, bu durum iki kesim arasındaki ayrışmanın ve farklılaşmanın derinleşmesine neden olmuştur.

Yukarıda anlatılanlar dolayısıyla çatışma kavramının tanımından hatırlayacağımız, kişilerin kendi çıkarlarını, ihtiyaçlarını gidermek için karşısındakinin çıkarlarını, ihtiyaçlarını

gidermesini engellemeye çalışması durumuna ilişkin tipik örnekler olarak nitelendirmek mümkündür.

ABD'nin 'çıklarlar'ı özelde Türkiye'nin, genelde ise Ortadoğu'nun ve ilgili diğer yerlerin istikrarsızlaşmasında ve toplumsal muhalefetin sınıfsal tabanda gelişmesinin önlenmesindedir. Ya da 1980 sonrası olduğu gibi, sınıfsal dayanışma yerine etnik, dinsel, mezhepsel dayanışmanın ikame edilmesidir. Bu süreci Büyük Ortadoğu Projesi'nde bir kez daha net bir biçimde görme ve test etme olanağı ortaya çıktı. Küreselleşme sürecinin etnik, dinsel, mezhepsel değerlere vurgu yapıp, demokratikleşme adına 'yerel'i kutsamasının temel nedeni budur.

Görüşmelerimizin başında, çatışmanın halkın gündelik, birbirleriyle olan ilişkilerinden çok devletle ilişkiler bağlamında daha belirgin olduğuna değinilmişti. Türkiye'de izlenen bir yanı ile karma ekonomi, bir yanı ile devlet olanakları ile zenginleşme diyebileceğimiz olgu, devletin elinde ciddi ekonomik olanakların varlığını gösterir. Aynı şekilde kamu işletmelerinin ya da kamu bürokrasisinin önemli istihdam olanakları sunması da bu olanakların uzantısı ya da yansımasıdır.

Elinde böylesi ekonomik olanaklar bulunan devletin veya devleti yönetenlerin siyasal, dinsel düşünceleri, tutumları bu nitelikteki kişi ya da gruplara karşı davranışlarını da doğal olarak etkiler. Yeniden hatırlayacak olursak Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde benimsenen ulus yaratma ya da uluslaşma ve laikleşme doğrultusundaki tutumun 1950'lerde *yerel, dinsel, kültürel değerlere saygı gösterilmesi* adına terk edilmesi, devletin ya da daha doğru bir ifade ile devleti yöneten siyasal elitin yerel, dinsel, kültürel etmenleri vatandaşlarla ilişkilerinde öne çıkarmalarının vatandaş-devlet ilişkilerinde bir takım sorunlara neden olduğu fiilen yaşanarak görülmüştür, bu durum günümüzde de varlığını sürdürmektedir.

Çatışma literatüründeki 'adaletsizlik' ve 'mutlak mahrumiyet' özellikle Alevilerin devlete ilişkin düşüncelerinde görülebilir. Çatışma literatüründe adaletsizlikle ilgili olarak, "adalet ve adaletsizlik sosyal teorinin en çok tartışma yaratan yönleridir" denilirken "dağıtıcı adaletin içeriğinin açık bir tanımı"ndan söz edilir ve şöyle açıklanır. "Eğer biz gerekenden daha az ödül almışsak haksızlık edildiğini düşünürüz". Ya da başka bir anlatımla adaletsizlik, çatışma gruplarından herhangi biri tarafından "düşünüldüğü gibi zenginlik, prestij ve güç haksız dağıtıldıysa bu haksızlık daha fazlasını beklemelerine neden olacaktır" (Bartos ve Wehr 2002:33).

Dolayısıyla devletin elindeki olanakların dağıtılması sonucu insanların elde edecekleri zenginlik, prestij ve güçte bir adaletsizlik söz konusu ise adaletsizliğe uğradığını düşünenlerin

dışlanmışlık hissetmeleri gündeme gelir ki, devletin yukarıdaki niteliklerinin Alevilerde böylesi bir his uyandırdığı söylenebilir. Giderek bu, çatışma literatüründeki mahrumiyet durumunu ortaya çıkarır. Mutlak mahrumiyet “bir grup ihtiyaçlarından yoksun bırakıldığı zaman meydana gelir” (Bartos ve Wehr 2002:36).

Devletin ekonomik ve sosyal ilişkilerde neden olduğu adaletsizlik, mahrumiyet ve dışlanmışlık duygusu yer yer “ Alevi sorunu” nitelemesine neden olmaktadır. Devletle ilişkilerin sorunlu olduğunun Alevilerce en yoğun olarak hissedildiği Gazi olayları ile ilgili bir çalışmada bu durum şöyle ifade edilmektedir. Devletin, ülke nüfusunun yaklaşık üçte birini oluşturan Alevi topluluğu ile güven ilişkisinin onarılması gerekmektedir. Son dönemde karşılaştıkları olaylar, Alevilerin tarihlerinden gelen kaderlerinin haksızlığa uğramak olduğu yolundaki yaygın inançlarını pekiştirmiştir. Alevilerin çok değil daha yakın geçmişte Sivas'ta hedef oldukları saldırının yaraları sarılmamıştır. Sarılmadığı gibi, Sivas davasının Ankara DGM'deki görülüş ve sonuçlanış şekli, kamuoyunda adaletin tecelli etmediği izlenimini yaratmış, Alevi kesimdeki güvensizliği derinleştirmiştir. Bu çerçevede Alevi kesiminin güveninin kazanılması için onların inançlarına daha saygılı bir devlet ve toplum düzeninin oluşturulmasına yönelik kapsamlı bir reform gerçekleştirilmesi zamanı gelmiş, hatta geçmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, kendisinin en sağlam güvencelerinden biri olan Alevi vatandaşlarına, kaderlerinin hep saldırıya uğramak olmadığını artık göstermelidir (Dural 1995:147-148).

Görüşmelerimizde, 8. soru olarak yönelttiğimiz önemli bir konu da “**mezhepsel, daha doğrusu dinsel temelli örgütlenmeler, özellikle de Alevi kesiminin son yıllarda artan örgütlenmeleri**” olmuştur. Tahmin edilebileceği gibi, özellikle Alevi kesiminin örgütlenmesinde temel neden, son yıllarda yaşanan çatışma davranışının yarattığı bir tepki ve giderek grup dayanışmasının gelişmesi sürecinin yaşanmasıdır. Bu durum görüştüğümüz tüm kişilerce hemen hemen dile getirilmiş ve kabul edilmiştir.

Çalışmamızda vurgulandığı gibi birçok etmenin yanında küreselleşmenin, sınıfsal dayanışma yerine ikame ettirmek istediği dinsel, etnik, mezhep dayanışması toplumda karşılık bulmuş, bu alandaki örgütlenmeler artmıştır. Bu süreç Sünni kesimin daha değişik ve öteden beri uygulaya geldiği tarikat örgütlenmeleri karşısında, laik Cumhuriyet anlayışı ile sorunu olmayan Alevilerce dinsel temelli örgütlenmelerden uzak durma biçiminde yaşanmıştır. Ancak özellikle 1980 sonrasında artan Sünni nitelikli dinsel örgütlenme ve devletin ciddi bir oranda dinci kadrolar tarafından kontrol edilir hale gelmesi, dinin toplumdaki birçok alanda

neredeyse temel referans noktası olarak alınması Alevilerin dışlanmışlık, tatminsizlik duygularının daha çok gelişmesine neden olmakta gecikmemiştir.

Madımak Oteli yangını, Gazi Olayları, Alevi kesiminde iyice gelişen dinsel, mezhepsel dayanışmanın gerekliliğinin kaçınılmazlığına olan inancını güçlendirmiştir. Nitekim E.B., “Bizimkiler 1980’e kadar Cumhuriyet’in laiklik ilkesine olan bağlılıkları nedeni ile Alevilik temelinde bir örgütlenmeye, dayanışmaya sıcak bakmadılar. 1970’li yıllarda Alevi partisi diye bilinen Birlik Partisine bile oy vermediler diyebiliriz. Hatta Alevilikle ilgili birçok şey özellikle gençlerimiz tarafından unutulmaya başlanmıştı, fakat Sünni kesimin dinci kanadı hızla tarikat ve cemaatler biçiminde örgütlenerek, toplumu ve devleti neredeyse kuşatmaya başlayınca, buna bir de olaylar eklenince bizimkiler de kendiliğinden sanki öyle örgütlenirsek korunuruz düşüncesini ortaya çıkardı. Öyle bir ihtiyaç doğdu” diyerek bu tespiti doğrulamıştır.

M.A.:

“Elbette bu kaçınılmazdı. Gerek uluslararası gelişmeler ve ulusal yapımıza olan yansımaları gerekse örgütsüzlükten duyulan kaygı Alevi kesimini de o yola kanalize etti. Aslında bu durum bir yanı ile belli bir eşitsiz durumu da yansıtmıyor değildi. Bir taraf birçok tarikat ve cemaat çatısı altında örgütlenip toplumda, ekonomik, toplumsal, giderek siyasal güç elde ederken, Aleviler de diğer tarafta nerede ise geçerli ölçüt haline gelen mezhep temelli örgütlemeye yönelmek zorunda kaldı.”

M.T.:

“Öyle ya bir taraf laiklik ilkesine, devletin laik niteliğine güvenirken, diğer tarafın tarikat ve cemaat örgütlenmelerine hız vermesi, devletin bu örgütlenmeler karşısında seyirci kalmanın ötesinde desteklemesi, teşvik etmesi sonraları Alevi kesiminin devletin laik niteliğine olan güveninin azalmasına da neden oldu. Sanki devletle ilişki kurmanın, devletten bir şeyler talep etmenin, devlet katında ilgi görmenin yolunun böyle örgütlenmekten geçtiği duygusu da gelişti. Elbette korunmak, sığınmak, dayanışmak ihtiyacı çok etkili oldu. Ama bana göre devletle ilişki kurabilmenin yolu da sanki böyle örgütlenmekten geçer oldu”.

A.B.:

“Ama ne olursa olsun bu durum laiklikten, ulus olmaktan geriye doğru bir gidiştir. Laikliğin dinle devlet işlerinin ayrılması, hatta dinle dünya işlerinin ayrılması olduğunu daha doğrusu olması gerektiğini düşünürsek, bugünkü durumun hiç de öyle olmadığını kabul etmek zorundayız. Vatandaşın devletle ilişkilerini, sosyal hayattaki ilişkilerini ulemanın belirlemesi, tanımlaması istek ve düşüncesini Atatürk’ün getirdiği laiklik ilkesi ile ne kadar

bağdaştırabiliriz? Ne yazık ki toplumda bu tür örgütlenmeler ve bu tür ölçütlere göre ilişkiler artıyor, yaygınlaşıyor”.

K.M.:

“Gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet döneminde yaşanan olayların doğal bir sonucu olarak görmek gerekir bu durumu. ABD’nin Yeşil Kuşak Projesi ile hazırlanıp hayata geçirilen dinci/radikal yapılanma, bürokrasiyi ele geçirme, kısaca devlete sızıp devleti ele geçirme düşüncesi ve büyük oranda bunun gerçekleşmiş olması, örgütlenmenin Alevi kesim tarafından bir zorunluluk olarak algılanmasına neden olmuştur. Ancak din ve mezhep temeline dayalı örgütlenmeler yanlıştır ve laikliğe aykırıdır. Bu tür anlayışlar laikliğe zarar verir”

Dinsel, mezhepsel ve etnik temelli çatışma, giderek bu temeldeki örgütlenme kendiliğinden yeni liderler yeni önderler de çıkarıyor. Bu tip örgütlenmelerin getirdiği prestij, ekonomik ve siyasal güç bu alanda yer almak isteyen yeni liderler ve önderler için önemli hale geldi. Bunun yanında özellikle Alevi kesimde örneğin, ‘*dedelik*’ kurumunun ve birtakım ritüellerin yeniden öne çıkması, değer kazanması süreci yaşanıyor. Mezhep temelli örgütlenmenin ortaya çıkardığı liderlik ve önderlik, sonunda kaçınılmaz olarak kendi prestij ve gücü için bu temeldeki örgütlenmeyi güçlendirmektedir.

Çatışma literatüründe bu örgütlenmelere çatışma dayanışmasının artması denilmektedir. “Bazı teorilere göre bireysel algılar değiştiğinde çatışma dayanışması artabilir ya da örneğin, birey “karşı tarafın yaptığını abarttığına, tuzağa düşürüldüğünü anladığında kendini koruma güdüsü ön plana çıkar, bunları tek başına yapmak zor olduğundan bir arkadaşından yardım alır ve bu şekilde etkileşim artar. Rakibin zorlayıcı davranışı dayanışmayı güçlendirir... Uzun süren çatışma da çatışma dayanışmasını arttırabilir” (Bartos ve Wehr 2002:111). Görüldüğü üzere çatışma literatüründe anlatılanlar görüşmelerimizde ortaya çıkan durumla büyük ölçüde desteklemektedir.

Daha da ötesi “çatışma arttıkça belirli yapısal değişiklikler meydana gelir. Liderler daha radikal olabilir. Marjinal gruplar çatışmaya katıldıkça radikal liderler ortaya çıkabilir” (Bartos ve Wehr 2002:112) denilmektedir ki, bizim yukarıda ifade ettiğimiz örgütlenmelerin liderlik, önderlik kurumlarının ortaya çıkıp güçlenmesinin yanında bu sürecin belki de kaçınılmaz sonucu olarak söz konusu liderlik ve önderliklerin içinden daha da öne çıkma güdüsü ile bile olsa çatışmayı sürdürmek, tırmandırmak, ya da örneğin, derinleştirmek isteyen radikal yapılanmalar ortaya çıkabilir.

Bu duruma denk düşen gelişmeler günümüzde daha sıkça ortaya çıkmakta ve yaşanmaktadır. Sünni kesimdeki dinci örgütlenmelerde çeşitli derecelerde uç radikal liderliklerin çıktığının bilinmesi yanında, Alevi kesimdeki örgütlülük ve örgütler arttıkça örneğin, Aleviliğin İslâm dışılığı savunusu gibi radikal çıkışlar ya da liderliklerin görülmesi böylesi gelişmeler olarak yorumlanabilir.

IV- DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Görüşülen kişilerin verdiği bilgilere dayanılarak ileri sürülen temel hipotezdeki savların doğruluğunun ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Görüşmecilerin verdiği bilgilerde her iki tarafın da bazı noktalarda birbirlerini yeterince tanıyıp, bilgi sahibi olmadıkları, birbirlerine ön yargılı yaklaştıkları ve empati kurmada yetersiz kaldıkları görülmektedir. Bu durum ise zaman zaman toplumsal çatışmalara dönüşme potansiyelini içermektedir ve kentsel ortamlarda ekonomik rekabetin de etkisiyle zaman zaman gerilimlere, çatışmalara yol açmaktadır. Bu durumun giderilmesi için her iki grubunda birbirlerini daha iyi tanımaları ve tarihsel bir süreç içerisinde olaylara bakış açılarını gözden geçirmesi gerekmektedir. Bunun yanında devletin de Sünni anlayışa dayalı dini politikaları da gözden geçirerek, laikliğe uygun olarak her gruba eşit mesafede konumlanması oldukça önemlidir.

Toplumları oluşturan farklı etnik ve mezhepsel inanç sistemine mensup toplumsal kategoriler arasında zaman zaman gerilimler ve çatışmaya dönüşen şiddet durumları yaşanmaktadır. Ülkemizde yüz yıllarca bu topraklar üzerinde birlikte yaşayan Alevilerle Sünniler arasında (Sünni nitelikli Osmanlı yönetimi dönemi dahil) tarihsel süreçte çatışmalar yaşanmıştır. Cumhuriyet'in ilanı ile Aleviler görece bir özgürlük ve huzur ortamı yakalamışken, Maraş, Çorum ve Sivas olayları ile bu ortam yara almış, aynı zamanda Alevi-Sünni ilişkileri zedelenmiştir. Ancak yaşanan bu olaylar, çatışma teorisi içerisinde ele alındığı zaman çatışmanın hemen her toplumda bulunduğu / bulunacağı gerçeği de unutulmamalıdır. Önemli olan çatışmanın şiddetinin en aza indirgenmesi ve toplumsal ahengin devamının sağlanmasıdır.

Günümüzde siyasal İslam'ın yükselişiyle birlikte (ekonomik, siyasal ve yönetsel olarak) yeniden güç kazanan tarikat örgütlenmeleri ve bunların siyaset kurumundaki temsilcileri ile Alevi toplumu arasında gerilimler yaşanmaya başlamıştır. Siyasal Sünni İslam'ın bu çabaları Alevileri kimliksizleştirme amacı güderken, aynı zamanda iki toplumsal kategorinin ilişkileri gerilmekte ve çatışma potansiyelini içerecek biçimde tahrik edilmektedir. Bu süreç aynı zamanda örtük bir biçimde 'toplumsal öteki' algısını negatif yönde

etkilemektedir. Ötekileştirme eylemi ile beraber toplumsal bünye, daha da karmaşıklaşmakta ve kışkırtılmaktadır. Bunlara bağlı olarak çatışma unsurları ortaya çıkmakta ve toplumsal gerilimler yaşanabilmektedir.

Küreselleşme süreci, BOP (Büyük Ortadoğu Projesi) ve onun yerli uygulayıcıları bu gerilimi siyasetinin dozunu konjonktürel gelişmelere paralel olarak yükselterek siyasal rant elde etme amacı gütmektedirler. Ancak bu anlayış ve uygulama toplumsal barışımızı ve ülkenin iç huzurunu kökünden sarsabilecek tehlikeli bir yaklaşımdır. Yapılması gereken dini ve mezhepsel inançlı toplumsal kategoriler arasında tarafgirliğe son vererek, bu kategorileri siyasal mekanizmanın dışına taşıyarak kendi doğal mecrasına bırakmaktır. Çünkü bu toplumsal kategoriler arasında (radikal gruplar hariç) derin sürtüşme ve birbirini kabul etmeme durumu söz konusu değildir.

Çalışmamızda ulaştığımız en önemli sonuç, görüştüğümüz kişilerin hemen hemen tümü Aleviliğin İslâm dışı olduğu çıkışlarını aşırı bir yaklaşım olarak yorumlamışlardır. Hatta benzer bir şekilde “Ali’siz Alevilik” savı da kabul görmemiştir. Ancak, Alevi-Sünni çatışmasının geniş halk kesimlerinde yaygın olmadığı, devleti yöneten anlayışla, Alevi kesimi arasında çatışma durumunu yaratan sıkıntılı ilişkilerin olduğunu, iki tarafın da kendi dinsel anlayışları ekseninde örgütlenmesinin geri dönerek çatışmayı besleme olasılığının yüksek olduğu sonuçlarını çıkardığımızı söylemek mümkündür.

Ayrıca zaman zaman ortaya çıkan Alevi-Sünni çatışmalarının temelinde provokatörlerin yapmış oldukları bir takım oyunların olduğu da unutulmamalıdır. Çünkü yukarıdaki sonuçtan hareketle diyebiliriz ki, gerek Aleviler, gerekse Sünniler arasında bir takım uç farklılaşmalar bulunmamaktadır. Yüzyıllardır bu topraklarda yaşan Alevi ve Sünniler, yoğun bir farklılaşma süreci içerisinde değildirler. Bu noktada denilebilir ki, her iki taraf arasında bir hoşgörü unsuru her zaman için bulunmaktadır.

Çatışma teorisinin savunucularına göre çatışma yok edilemez ancak en aza indirilebilir. Bu nedenle teoriye göre, toplumsal bünye içerisinde meydana gelecek olan Alevi – Sünni çatışmalarını ortadan kaldırmak olası değildir. Ancak bu çatışmaların etkilerinin en aza indirgenmesi ve toplumsal bünyenin ahenginin devamının sağlanması mümkündür.

KAYNAKÇA

- AKYOL**, Taha (1999). **Osmanlı'da ve İran'da Mezhep ve Devlet**, İstanbul, Milliyet Yayınları.
- AYDIN**, Erdoğan, (2005). **Aleviliği Ne Yapmalı**, İstanbul, Nokta Kitap.
- BAL**, Hüseyin, (1997). **Sosyolojik Açıdan Alevi Sünni Farklılaşması ve Bütünleşmesi**, İstanbul, Ant Yayınları.
- BARTOS**, J.Otomar, **WEHR**, Paul, (2002). **Using Conflict Theory**, First Published, Cambridge University.
- BRUÏNESSEN**, Martin V. (2001). **Kürtlük, Türklük, Alevilik: Etnik ve Dinsel Kimlik Mücadelesi**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- COŞKUN**, Zeki, (1995). **Aleviler Sünniler ve Öteki Sivas**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- DURAL**, Tamaşa F., (1995). **Aleviler ve Gazi Olayları**, İstanbul, Ant Yayınları
- ERAL**, Sadık, (1995). **Çaldıran'dan Çorum'a Anadolu'da Alevi Katliamları**, İstanbul, Ant Yayınları.
- EYUBOĞLU**, İsmet Zeki, (1998). **Alevilik- Sünnilik İslâm Düşüncesi**, İstanbul, Der Yayınları.
- FIRAT**, Şerif, (1961). **Doğu İlleri ve Varto Tarihi**, Ankara, Milli Eğitim Basımevi.
- KIZILÇELİK**, Sezgin, (2002). **Sefaletin Sosyolojisi**, Ankara, Anı Yayıncılık
- KIZILÇELİK**, Sezgin, **ERJEM**, Yaşar, (1996). **Açıklamalı Sosyoloji Sözlüğü**, İzmir, Saray Kitabevi.
- KONGAR**, Emre, (1993). **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, İstanbul
- MARDİN**, Şerif, (1982). **İdeoloji**, 2. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi.
- MELİKOFF**, İrene, (1998). **Efsaneden Gerçeğe Hacı Bektaş**, İstanbul, Cumhuriyet Kitap Kulübü
- NOYAN**, Bedri, (1995). **Bektaşilik Alevilik Nedir?**, İstanbul, Ant/Can Yayınları.
- OCAK**, A. Yaşar, (1996). **Türk Sufiliğine Bakışlar**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- POLOMA**, Margaret M., (1993). **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, (Çev. H. Erbaş), Ankara, Gündoğan Yayınları.
- VERGİN**, Nur, (2000). **Din, Toplum ve Siyasal Sistem**, İstanbul, Bağlam Yayınları.